

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**навчальної дисципліни «Кримінальний процес»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 Право (право)**

за темою: «Проведення слідчих (розшукових) дій»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін (протокол № 1 від
від 29.08.2023)

Розробник:

1. Викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Матус В.В.

Рецензент:

1. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії ХНУВС, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О. В.

План лекції

Вступ

1. Поняття і значення слідчих (розшукових) дій, умови та підстави їх проведення.
2. Класифікація слідчих (розшукових) дій та їх види.
3. Процесуальна характеристика окремих слідчих (розшукових) дій.

Висновки

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217A(III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. Київ, 1992. С. 18–24.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий резолюцією 2200A(XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. Київ, 1992. С. 36– 62.
3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) : прийнята в Римі, 4 листоп. 1950 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам – Київ, 1996. С. 12–17.
4. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. ; (із змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>(дата звернення: 01.09.2023).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*:URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.09.2023).
7. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 174 с.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 лип. 2012 р. *Верховна Рада України*:[сайт].URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>(дата звернення: 01.09.2023).
9. Про амністію : Закон України від 12 груд. 2008 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 15. Ст. 189.
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

11. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII Верховна Рада України:[сайт].URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 01.09.2023).
12. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 берез. 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.
13. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 11. Ст. 50.
14. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.
16. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 01.09.2023).
17. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовт. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
18. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення: 01.09.2023).
19. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2472. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page>. (дата звернення: 01.09.2023).
20. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
21. Про органи внутрішніх справ : Закон України від 02 лип. 2015 р. *Верховна Рада України*:[сайт].URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54672 (дата звернення: 01.09.2023).
22. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.
23. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 35. Ст. 358.
24. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.
25. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. Ст. 2471.
26. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
27. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
28. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. *Відомості*

Верховної Ради України. 2010. № 41–45. Ст. 529.

29. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : затв. Указом Президента України від 10 черв. 1993р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93> (дата звернення: 01.09.2023).

30. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. №11. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14> (дата звернення: 01.09.2023).

31. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. №223–558/0/4–13. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи*. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 174–184.

32. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квіт. 2013 р. №511-550/0/4-13. *Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи*. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 157–174.

33. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09 листоп. 2012 р. № 1640/0/4-12. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> (дата звернення: 01.09.2023).

34. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : наказ Генеральної прокуратури України від 6 квіт. 2016 р. № 39. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16> (дата звернення: 01.09.2023).

35. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

36. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 лип. 2016 р. № 654. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

37. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів

досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>(дата звернення: 01.09.2023).

38.Про затвердження Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : постанова Кабінету Міністрів України від 1 лип. 1996 р. № 710. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2023).

39.Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5 ; у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 груд.2012 р. № 1950/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page> (дата звернення: 01.09.2023).

40.Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 черв. 2017 р. № 480. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

41.Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я, Генеральної прокуратури від 29 верес. 2017 р. № 807/1193/279. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

42.Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальній рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу : постанова Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. № 15. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF>. (дата звернення: 01.09.2023).

43.Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2011 р. № 1363. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>(дата звернення: 01.09.2023).

44.Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 01.09.2023).

45. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#n9> (дата звернення: 01.09.2023).

46. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лют. 2018 р. № 111. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18#n7> (дата звернення: 01.09.2023).

48. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 жовт. 2012 р. № 223-1430/0/4-12. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>. (дата звернення 01.09.2023)

Монографії, підручники, навчальні посібники, збірники наукових статей, тези доповідей на конференціях, круглих столах:

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. 2014. № 5. С. 49–56.
2. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування примусу : монографія. Київ : Право, 2017. 400 с.
3. Білоус О. В. Законодавча регламентація проникнення до житла чи іншого володіння особи під час кримінального провадження. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. № 65. С. 264–272.
4. Білоус О. В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2014. № 10. С. 97–103.
5. Ващук О. П. Невербальна інформація у кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.
6. Верхогляд-Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально–процесуального примусу : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 216 с.
7. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 220–226.
8. Гумін О. М. Тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 227–231.
9. Зеленський С. М., Назаренко С. П., Письменний Д. П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності : навч. посібник. Київ : КНТ, 2012. 160 с.
10. Ільєва Т. Г. Надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. *Європейські перспективи*. 2013. № 7. С. 105–109.

11. Кастарнов Д.Б., Азаров Ю.І. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Кафедра, 2017. 176 с.
12. Климчук М. П. Тимчасовий доступ до речей і документів, як захід забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2 (6). С. 185–189.
13. Кримінальне процесуальне право України : навч. посібник / за ред. професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. Київ : Юстиніан, 2014. 576 с.
14. Кримінальний процес України: підручник / В. М. Тертишник. 7-ме вид. Харків : Правова Єдність, 2017. 840 с..
15. Кримінальний процес : навч. посібник / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2017. 288 с.
16. Кримінальний процес в питаннях і відповідях. Загальна і Особлива частини : навч. посібник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-тє вид., доповн. і переробл. Київ : Скіф, 2013. 256 с.
17. Кримінальний процес в питаннях і відповідях. / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло, О.В. Римарчук. 4-те вид. Київ : КНТ, 2016. 269 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. <https://rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/> – офіційний веб-сайт Верховного Суду.
3. <http://www.president.gov.ua> – офіційний веб-сайт Президента України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
5. <https://mvs.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
6. <https://www.npu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національної поліції України.
7. <https://ssu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Служби безпеки України.
8. <https://nabu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національного антикорупційного бюро України.
9. <https://dbr.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань.
10. <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index> – офіційний веб-сайт Державної кримінально-виконавчої служби.

Вступ

Під час досудового розслідування слідчий виконує дії і рішення, передбачені або зумовлені кримінальним процесуальним законом. Ці дії та рішення різні, кожне з них, як правило, має свої завдання, виконати які прагне слідчий.

Процесуальні дії, незалежно від їх безпосереднього завдання, сукупності спрямовані на всебічне, повне й неупереджене кримінальне провадження. У

такому значенні всі процесуальні дії слідчого по кримінальному провадженні, здавалося б, повинні називатися слідчими. Однак в юридичній літературі прийнято називати слідчими лише ті процесуальні дії слідчого, які на відміну від інших (обрання запобіжних заходів, роз'яснення прав учасникам процесу тощо), спрямовані на виявлення, перевірку і закріплення доказів.

1. ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, УМОВИ ТА ПІДСТАВИ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Основним змістом процесуальної діяльності є встановлення об'єктивної істини, а основним засобом отримання і перевірки доказів є слідчі дії. Таким чином, *слідчі дії* - це регламентовані нормами процесуального права та здійснювані в рамках кримінально-процесуального провадження уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, які являють собою комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів.

Іншими словами, слідчі дії - це процесуальні дії, здійснювані для одержання доказової інформації, збирання, дослідження та перевірки доказів. Вони мають пізнавальний характер та процесуально-правову природу.

Основу слідчих дій складають окремі методи пізнання - візуальне спостереження, розпитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення, дослідження, які супроводжуються закріпленням (фіксацією та засвідченням) одержаної доказової інформації чи висновків дослідження в відповідних процесуальних документах. Передбачуваний законом для певних випадків метод пізнання втілюється в практичній діяльності слідчого з провадження слідчої дії, а хід і результати пізнання відображаються в протоколі слідчої дії (процесуальному документі).

Норми права, які регламентують провадження слідчих дій, являють собою певну модель діяльності слідчого і несуть у собі конструктивні засади.

Вони створюють правовий інститут - слідчу дію. Виступаючи як пізнавально-засвідчувальна дія, слідча дія одночасно є також і актом застосування права і в силу цього являє собою певну систему правовідносин.

Інститут слідчої дії - це система правових приписів, що визначають: сферу й об'єкт слідчої дії, його мету і завдання; підстави проведення; коло учасників та їх правовий статус; механізм реалізації ними своїх прав і обов'язків; порядок здійснення і правила провадження пізнавально-засвідчувальних дій; способи і форми їх фіксації; гарантії захисту прав і свобод людини, заходи та межі примусу і відповідальності, які застосовуються у разі невиконання положень закону.

Кожна слідча дія є не тільки засобом пізнання, засобом збирання, дослідження та перевірки доказів, а й виступає як акт правозастосовної діяльності. Тому інститут слідчої дії має встановлювати певну систему гарантій як встановлення істини, так і забезпечення прав і свобод людини.

Система слідчих дій передбачає такі процесуальні форми здійснення пізнавальних дій, які включають у себе всі необхідні та допустимі методи пізнання і у своїй сукупності дають можливість встановлення об'єктивної істини.

Слідчі дії залежно від мети, яка ставиться перед ними, можуть бути такими, що спрямовані на збирання або перевірку доказів. Слід зазначити, що одна і та сама слідча дія за різних обставин справи, на різних етапах провадження розслідування може бути спрямованою як на збирання нових доказів, так і на перевірку вже зібраних. При проведенні слідчої дії особа, яка її проводить, зобов'язана беззаперечно додержуватись передбаченої законом процедури, забезпечувати захист прав і свобод людини, поважати її честь і гідність.

При провадженні слідчих дій необхідно забезпечити безпеку учасників процесу. У процесі слідчої дії слід вжити заходів щодо забезпечення нерозголошення конфіденційної інформації, захисту сфери особистого життя людини.

Забороняються будь-які дії, що принижують честь і гідність особи, не передбачені законом засоби примусового характеру. Примусові заходи застосовуються тільки в разі крайньої необхідності і тільки в передбаченому законом порядку.

Згідно зі ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися у таких формах: 1) протокол; 2) носій інформації, на якому процесуальна дія зафіксована за допомогою технічних засобів; 3) журнал судового засідання.

Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на технічному носії інформації, який додається до нього.

Складання протоколу слідчої дії має на меті: забезпечити можливість переконатися в обґрунтованості та законності проведеної слідчої дії, отже правильно вирішити питання про допустимість отриманих при цьому доказів; закріпити знайдені дані шляхом фіксації їх самих, обставин їх знайдення та відомостей, які підтверджують достовірність доказів. Для цього у провадженні деяких слідчих дій беруть участь поняті, які засвідчують правильність записів у протоколі своїми підписами. Протокол слідчої дії дозволяє визначити достовірність отриманих доказів.

Відомо, що достовірність використаних у доказуванні доказових матеріалів безпосередньо пов'язана із встановленням об'єктивної істини. Власне кажучи, доказування і є встановленням істинності будь-яких положень за допомогою аргументів, посилянь, істинності яких є встановленою. Тому використовувані слідчим фактичні дані можуть мати значення доказів лише тоді, коли визначена їх достовірність.

Це обумовлює необхідність ретельної фіксації у протоколах слідчих дій обставин знайдення тих або інших даних, визначає підвищені вимоги до складання протоколів.

Протокол складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання; 2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи; 3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – підписами понятих.

У КПК України законодавець вводить нове поняття – слідчі (розшукові) дії. Так, згідно зі ст. 223, *слідчі (розшукові) дії* є діями, спрямованими на отримання (збирання) показів, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій, як:

Допит (ст.ст. 225, 352, 353, 351, 226); пред'явлення особи для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230); огляд (ст.ст. 237, 238, 239); ексгумація трупа (ст. 239); обшук (ст. 234); слідчий експеримент (ст. 240); освідчування особи (ст. 241); проведення експертизи (ст. 242).

Слідчі (розшукові) дії слід відрізняти від *негласних слідчих (розшукових) дій*, які хоча і є їх різновидом, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню.

Негласні слідчі (розшукові) дії, є різновидом слідчих (розшукових) дій, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню. Проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 246 КПК України).

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 246 КПК України). До них слід віднести: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за вчиненням злочину (ст. 271), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274).

Правомірність проведення слідчих (розшукових) дій визначається такими умовами, які в літературі ще визначаються як *правила провадження слідчих (розшукових) дій*.

Слідчий, прокурор повинен вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом.

Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю понятих та захисника незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Відповідно до ч. 8 ст. 223 слідчі (розшукові) дії, не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України, де зазначається, що у разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Усі слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності *підстав*:

Правова підстава – це сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом умов, що дають право слідчому, прокурору, суду проводити ту або іншу слідчу дію.

Фактична підстава – це наявність достатніх відомостей, що диктують слідчому, прокурору, суду необхідність виконання конкретних дій в інтересах встановлення істини у справі.

Мета проведення тієї чи іншої слідчої дії прямо передбачена в нормах КПК (наприклад: мета огляду – виявлення слідів злочину, з'ясування обстановки події). Сутність слідчих (розшукових) дій обумовлена їх *пізнавальною і нормативною* стороною.

Пізнавальна сторона слідчих (розшукових) дій представлена, зокрема, такими прийомами пізнання, що використовуються слідчим при їх провадженні, як спостереження, допит, опис.

Нормативна сторона слідчих (розшукових) дій полягає в детальній регламентації правил і умов їх проведення, що встановленні кримінально-процесуальним законодавством.

2. КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЇХ ВИДИ

Слідчі (розшукові) дії можна класифікувати залежно від цілей, об'єктів, методів виконання, часу і правил провадження, а також деяких інших критеріїв. Класифікація за різними критеріями допомагає усвідомити внутрішню сутність слідчих (розшукових) дій, визначити їх місце серед інших подібних.

1) основні та додаткові.

Якщо після провадження слідчої (розшукової) дії не в повній мірі досягнута поставлена мета, проводиться додаткова слідча (розшукова) дія (наприклад: додатковий допит, після першого допиту свідка-очевидця, проводиться додатковий допит з метою з'ясування окремих обставин справи вчинення злочину).

2) первинні та повторні.

Повторні – це коли певна слідча (розшукова) дія проводиться знову у повному обсязі. Після першого допиту, огляду, обшуку тощо та сама дія проводиться ще раз в повному обсязі. Коли висновок експерта буде визнано

необґрунтованим або інакше викликає сумніви в його правильності, може бути призначена повторна експертиза.

3) невідкладні (негайні, екстрені) та інші.

Невідкладність проведення слідчої (розшукової) дії може виникнути не тільки на початковому етапі розслідування, а й у ході подальшого його провадження. Наприклад, достатні підстави для проведення обшуку на квартирі знайомої підозрюваного виникли лише після допиту самого підозрюваного.

4) обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись прямою вказівкою в законі: обов'язкове призначення судово-медичної експертизи для з'ясування тяжкості тілесних ушкоджень; призначення судово-психіатричної експертизи для з'ясування психічного стану підозрюваного чи обвинуваченого; допит підозрюваного після його затримання; допит обвинуваченого у справі, що передається з обвинувальним актом.

Крім того обов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись вказівкою начальника слідчого відділу або прокурора. Необов'язковість слідчої (розшукової) дії, як правило, визначається межами доказування у конкретній кримінальній справі. Якщо одні і ті ж обставини вчинення злочину одночасно спостерігали на стадіоні численні громадяни, то не обов'язково їх усіх допитувати.

За своєю процесуальною формою слідчі (розшукові) дії можна поділити на ті які провадяться:

1) з дозволу (ухвали) слідчого судді або без нього

За ухвалою слідчого судді проводяться:

- огляд житла чи іншого володіння особи;
- обшук;
- примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

2) за постановою прокурора і без неї

За постановою прокурора проводяться:

- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією;
- освідування особи.

4) за участю понятих і захисника і без них:

За участю понятих і захисника проводяться:

- обшук або огляд житла чи іншого володіння особи;
- обшук особи.

Також слідчі (розшукові) дії залежно від їх мети, можуть бути такими, що спрямовані на збирання або перевірку доказів.

Існує також поділ слідчих (розшукових) дій на *вербальні* (допити), *нонвербальні* (огляд, освідування) та *змішані* (пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент).

3. ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Допит - це слідча дія, в процесі якої слідчий отримує від особи, яка володіє відомостями, що мають значення по кримінальній справі, словесну інформацію про обставини події злочину та інші факти, які мають значення для встановлення об'єктивної істини і забезпечення правильного застосування закону.

Допит - це процес отримання показань від осіб, які володіють відомостями, що мають значення по кримінальній справі.

Предмет допиту: 1) про обставини, які підлягають встановленню по даній справі; 2) про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, та його взаємовідносини з ним.

Допит поділяється на окремі види залежно від процесуального статусу допитуваних учасників процесу і провадиться за певними правилами - загальними для всіх видів допиту та особливими для окремих видів допиту.

Допит свідка, потерпілого

На свідка та потерпілого розповсюджуються вимоги ст. 139 КПК України, яка визначає наслідки неприбуття на виклик. Так, якщо зазначені

особи у разі виклику (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати - у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати - у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

За рішенням суду, прийнятим у порядку статей 136, 141 та 142 КПК України до свідка та потерпілого може бути застосовано привід. Окрім того, за злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, встановлену законом.

У свою чергу, привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про його здійснення, до місця її виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час (ст. 140 КПК України).

Після вільної розповіді свідок відповідає на запитання слідчого.

Запитання, вироблені практикою:

- 1) доповнюючі (про обставини, про які свідок забув розповісти);
- 2) уточнюючі (деталізація окремих фактів);
- 3) нагадуючі (щоб допомогти відновити в пам'яті забуті події і факти);
- 4) контрольні (перевірка правильності інформації).

Загальні умови допиту визначені у ст. 224 КПК України. Зокрема, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або у іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому - понад вісім годин на день.

Перед допитом слідчим має бути встановлена особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка - він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову дати показання і за дачу завідомо неправдивих показань, а потерпілий - за дачу завідомо

неправдивих показань. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Окрім того, під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо-та/або відеозапис.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті. Також, за бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання. Вона має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

КПК України не виокремлює як окрему слідчу дію – очну ставку, проте у ч. 9 ст. 224 КПК зазначається, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за дачу завідомо неправдивих показань.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання.

Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після дачі ними показань.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Про допит свідка складається протокол з дотриманням правил, зазначених у ст. 104 КПК України. В протоколі допиту вказуються прізвище, ім'я та по батькові свідка, його вік, громадянство, національність, освіта, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання, а також відомості про його стосунки з обвинуваченим і потерпілим; у протоколі зазначається, що свідкові роз'яснені його права, обов'язки і відповідальність за відмову давати показання і за дачу завідомо неправдивих показань. Показання свідка та відповіді на поставлені йому запитання викладаються від першої особи і по можливості дослівно; свідкові, коли він про це просить, може бути надана можливість особисто написати свої показання в присутності слідчого, про що зазначається в протоколі; по закінченні допиту слідчий пред'являє свідкові протокол для прочитання. За проханням свідка протокол може бути йому прочитаний слідчим; свідок і особи, які були присутні при допиті, мають право просити про внесення доповнень і поправок у протокол. Ці доповнення і поправки заносяться слідчим до протоколу; протокол підписують свідок, слідчий і особи, що були присутні при допиті. Якщо протокол написаний на декількох сторінках, свідок підписує кожен сторінку окремо.

КПК України у ст. 225 передбачає допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні.

Так, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через

існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання. При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. Також, з метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому цією статтею, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

Допит особи на її клопотання повинен відбуватися у присутності захисника.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи

Допит зазначеної категорії осіб проводиться за правилами, визначеними у ст. 226. в присутності законного представника, педагога або психолога.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність надавати правдиві показання, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від надання показань і за завідомо неправдиві показання.

До початку допиту малолітньому або неповнолітньому роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням цієї малолітньої або неповнолітньої особи має право усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника (ч. 5 ст. 226 КПК України).

Допит неповнолітнього потерпілого або свідка проводиться за можливістю невідкладно після події злочину у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні. За можливістю всі допити неповнолітнього потерпілого, свідка повинні проводитися однією і тією самою особою.

Слід зазначити, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога.

До початку слідчої (розшукової) дії педагогу, психологу або законному представнику роз'яснюються його право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка,

потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи власні ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника.

Слід також зазначити, що ст. 232 КПК України передбачає проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Зокрема, допит осіб під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 3) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 4) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із ст. 225 КПК України – слідчим суддею, з власної ініціативи або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише мотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку,

а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки (ч. 3 ст. 232 КПК України).

Допит обвинуваченого

Процесуальний порядок допиту обвинуваченого визначено у ст. 351 КПК України.

Допит обвинуваченого починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Після цього обвинуваченому можуть бути поставлені запитання потерпілим, іншими обвинуваченими, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуючим і суддями. Крім того, головуючий має право протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей.

Якщо обвинувачений висловлюється нечітко або з його слів не можна дійти висновку, чи визнає він обставини чи заперечує проти них, суд має право зажадати від нього конкретної відповіді – «так» чи «ні».

У разі здійснення судового розгляду стосовно декількох обвинувачених, якщо цього вимагають інтереси кримінального провадження або безпека обвинуваченого, допит одного з обвинувачених на підставі мотивованої ухвали суду може здійснюватися з використанням відеоконференції при трансляції з іншого приміщення в порядку, передбаченому ст. 336 КПК України.

У судовому засіданні обвинувачений має право користуватися нотатками або іншими матеріалами (ч. 4 ст. 351 КПК України).

Допит експерта

Глава 21 КПК України не містить самостійної статті, що стосується допиту експерта, проте передбачає таку слідчу дію в суді (ст. 356 Допит експерта в суді).

Так, за клопотанням сторони, потерпілого або з власної ініціативи суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку. Перед допитом експерта головуючий встановлює його особу та приводить до присяги такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості». Після цього головуючий повинен попередити експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку.

Експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, - сторона захисту. Після цього експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуючим та суддями.

Окрім того, експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичної до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов до висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

Суд також має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження.

Кожна сторона для доведення або спростування достовірності висновку експерта має право надати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта. Експерт під час відповідей має право користуватися своїми письмовими та іншими матеріалами, які використовувалися під час експертного дослідження.

Пред'явлення для впізнання особи

Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її

про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. (ч. 1 ст. 228 КПК України).

Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються.

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання.

При пред'явленні особи для впізнання особі, щодо якої згідно з цим Кодексом вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо.

За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у частинах першій і другій цієї статті. Проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання.

Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між

особою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

За такими ж правилами може здійснюватися пред'явлення особи для впізнання за голосом або ходою, при цьому впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання.

Пред'явлення трупа для впізнання

Процесуальний порядок пред'явлення трупа для впізнання як самостійної слідчої дії визначений у ст. 230 КПК України

Перед тим, як пред'явити труп особи для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати труп особи, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

Пред'явлення речей для впізнання

Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети (ст. 229 КПК України).

Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі.

У протоколі пред'явлення для впізнання (ст. 231 КПК України) докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп.

У разі проведення впізнання згідно з правилами, передбаченими частинами у протоколі, крім загальних відомостей обов'язково зазначається, що впізнання проводилося в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, а також вказуються всі обставини і умови проведення такого впізнання. У цьому випадку анкетні дані особи, яка впізнає, до протоколу не вносяться і не долучаються до матеріалів досудового розслідування.

Якщо проводилося фіксування ходу слідчої (розшукової) дії технічними засобами, до протоколу додаються фотографії осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису. У разі якщо впізнання

проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, всі фотографії, матеріали відеозаписів, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування.

Слід зауважити, що КПК України (ст. 232) також передбачає проведення впізнання аналогічно до допиту, у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Хід і результати впізнання, проведеного у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису.

Огляд

Огляд – це слідча (розшукова) дія, в ході якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальній справі.

Огляд проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК України).

Огляд місця події

Зміст слідчої дії визначається об'єктом, на дослідження якого вона спрямована. Об'єкт дослідження визначає як характер пізнавальних операцій, необхідних для досягнення мети слідчої дії, так і процесуальну форму їх здійснення. Під місцем події логічно розуміти територію, приміщення або будівлю, де відбулася подія, яку розслідують, або настав її результат.

Місце події як об'єкт огляду завжди являє собою складну та неповторну систему різноманітних за своїми якостями та характеристиками предметів та інших матеріальних утворень (територія підприємства, житлове помешкання, магазин, автомобільна магістраль, пасажирський вагон, лісовий масив тощо). Огляд повинен забезпечувати можливість виявлення та закріплення слідів злочину в межах обстановки будь-якого місця події, мати свого роду пізнавальну універсальність, включати прийоми та методи, що забезпечують всебічне дослідження будь-яких об'єктів матеріального світу.

Методика огляду. Основу огляду місця події становить метод спостереження, який виконує як пошукову, так і дослідницьку функції. Поряд з цим у ході огляду можуть бути застосовані методи виміру, порівняння, моделювання, а також інші техніко-криміналістичні методи. Дослідницький характер огляду місця події обумовлюється необхідністю отримання вже в початковий момент розслідування максимального обсягу інформації про подію, що розслідується; наявністю на місці події слідів, які не можуть бути вилучені та збережені; подальшим неухильним розвитком науково-технічних засобів та методів польової криміналістики, що надають можливість якісного оперативного аналізу матеріальних слідів на місці події.

У провадженні огляду місця події все більш рельєфно проглядається активне раціональне пізнання. В ході огляду слідчий аналізує та оцінює зібрані докази; складає уявна модель події злочину і, виходячи з неї, здійснює додаткові заходи з виявлення слідів, висуває версії про особу злочинця і вживає заходів до їх перевірки.

На підставі сказаного можна дати таке визначення.

Огляд місця події - це невідкладна слідча (розшукова) дія, спрямована на дослідження території (приміщення або споруди), де відбулася подія, що містить ознаки злочину, або настав о результат, зміст якої становить комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, що полягають у пошуку, виявленні, закрашенні, вилученні, дослідженні, перевірці та оцінці слідів злочину та інших речових доказів.

Своєчасне і якісне проведення огляду місця події здебільшого визначає успішний хід розслідування в цілому.

Разом з тим аналіз слідчої практики засвідчує, що під час проведення огляду допускається багато помилок.

Не завжди огляд місця події здійснюється слідчо-оперативною групою в необхідному складі; пошук матеріальних слідів на місці злочину провадиться не досить активно та цілеспрямовано; для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження речових доказів рідко застосовується, а іноді невіміло та некваліфіковано використовується криміналістична техніка; не по всіх справах

забезпечується належна фіксація обстановки місця події та слідів злочину,, а також процесуальна індивідуалізація об'єктів, що вилучаються; не всі знайдені на місці події сліди своєчасно досліджуються, оцінюються та використовуються для розкриття злочину «по гарячих слідах».

Практика свідчить, що найбільша результативність огляду досягається тоді, коли на місце події виїжджає постійно діюча слідчо-оперативна група. В умовах дефіциту часу, характерного для даного етапу розслідування, такі групи найбільш оперативні, швидше включаються в роботу по дослідженню місця події (злочину), не витрачаючи часу на з'ясування організаційних та технічних питань. Члени групи, як правило, мають не тільки необхідні пізнання, а й навички роботи з речовими доказами. Встановлений під час попередньої спільної праці психологічний контакт між учасниками групи полегшує їх взаєморозуміння та узгодженість дій.

Як речові джерела доказової інформації можуть виступати об'єкти, вилучити і зберегти які неможливо (обстановка місця події, труп, речовини, що швидко псуються, тощо).

Засобами фіксації отриманих в результаті дослідження таких об'єктів фактичних даних є записування їх до протоколу, а також фотографування, кінозйомка, складання планів і схем, виготовлення зліпків та відбитків слідів.

Фіксація отриманих відомостей за допомогою записування їх до протоколу має чимало суттєвих недоліків. Один із них - фіксування лише відомостей, що стали предметом сприйняття слідчого та інших осіб, які беруть участь в огляді, і що, на їх думку, мають відношення до справи. Але під час огляду в силу декотрих об'єктивних і суб'єктивних причин слідчий не завжди може отримати, осмислити та зафіксувати вичерпну інформацію про подію, що розслідується.

Для підвищення ефективності огляду важливо використовувати такий засіб фіксації, як фотографування. Доказове значення фотознімків як носіїв відомостей про обставини вчиненого злочину підвищується, якщо до справи приєднуються не тільки фотознімки, а й негативні фотоматеріали.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

В ході огляду слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що

не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Огляд трупа

Згідно з правилами, передбаченими ст. 238 КПК України, огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Також огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи.

Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причин смерті. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

Від огляду трупа слід відрізнити огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, про що піде мова нижче

Огляд на місці

Законодавець у ст. 361 КПК України передбачає такий вид слідчого огляду, як огляд на місці, проведення якого покладається на суд. Так, у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини - за участю свідків, спеціалістів і експертів. Огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних.

Огляд на місці здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України для огляду під час досудового розслідування.

На місці огляду учасникам кримінального провадження, які беруть у ньому участь, можуть бути поставлені запитання, пов'язані з проведенням огляду.

Як і результати інших слідчих (розшукових) дій, проведення огляду і його результати відображаються у протоколі огляду місця та можуть фіксуватися технічними засобами.

Ексгумація трупа

Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 239 КПК України).

Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається ним. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.

У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи. Також під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

Освідування

Освідування – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим, або прокурором щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню (ч. 1 ст. 241 КПК України).

Перед початком освідчування особи, яка підлягає освідчуванню, пред'являється ухвала слідчого судді. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідчування, а в разі її відмови освідчування проводиться примусово.

При освідчуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідчуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідчуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідчування складається відповідний протокол. Особі, освідчування якої проводилось примусово, надається копія протоколу освідчування.

Обшук

Важливим процесуальним засобом отримання доказів є провадження обшуку.

Обшук – слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Провадження обшуку здійснюється за певною методикою.

Методика обшуку - система основаних на кримінально-процесуальному законі принципів, методів, прийомів та правил, що забезпечують досягнення мети його проведення.

Принципи - це основоположні ідеї, засади, які втілені в більшості або в усіх методах, прийомах, правилах обшуку. До них можна віднести: раптовість, активність, планомірність, систематичність, повноту та ретельність обшуку,

врахування особистості того, хто обшукується, спостережливість слідчого, наполегливість у розшуку витребуваних предметів.

Методи - це способи досягнення мети обшуку, що являють собою певну систему (комплекс) прийомів, правил (рекомендацій). В теорії обшуку можна, на нашу думку, виділити два методи: евристичний метод обшуку та метод послідовного ретельного обстеження.

Прийоми - це найбільш раціональні та ефективні способи дій того, хто обшукує, в слідчій ситуації, що склалася. До окремих прийомів обшуку можна віднести: створення перебільшеного уявлення в особи, яку обшуковують, про поінформованість слідчого; приховування істинної поінформованості слідчого про місцезнаходження об'єктів, що розшукуються; паралельне та зустрічне обстеження; пошук на основі порівняння однорідних предметів або виявленої невідповідності їх звичайному стану; виявлення при розшуку предметів, які мають належність до справи, слідів їх приховання (тайників); пошук, пов'язаний з використанням психологічного впливу на особу, яку обшуковують, науково-технічних засобів, що застосовуються; пошук заснований на аналізі поведінкових реакцій особи, яку обшуковують («метод словесної розвідки»).

Правила - це рекомендації та вказівки, які у своїй сукупності описують або доповнюють той чи інший прийом, поради, які стосуються їх вибору та порядку застосування. До правил обшуку можна віднести: необхідність починати обшук з пропозиції особі, яку обшуковують, добровільно видати витребувані предмети; встановлення психологічного контакту з особою, яку обшуковують; недопущення самовільного користування телефоном та іншими засобами спілкування; провадження обшуку в такій послідовності, яка виключила б розголошення оперативних даних тощо.

Слід зазначити, що методи або прийоми не є алгоритмами поведінки, додержання яких забезпечує вирішення завдань. Вони містять у собі спосіб доцільної, можливої, а не належної поведінки слідчого. Вибір лінії поведінки, використання тих або інших прийомів залежить від багатьох конкретних факторів і має здійснюватися самим слідчим з їх урахуванням.

Метод послідовного суцільного ретельного обстеження застосовується в ситуації інформаційної невизначеності слідчого щодо вірогідного місцезнаходження предметів, які розшукують, якщо при цьому сам обшук проводиться за відсутності власника.

Слід мати на увазі, що сам факт використання маловідомих обшукуваному науково-технічних засобів може справити на нього сильний психологічний вплив. Нерідко в нього складається перебільшене уявлення про можливості науково-технічних засобів, які використовуються, а відповідно, з'являється думка про неможливість приховати витребувані предмети. В таких випадках легше переконати обшукуваного в доцільності добровільної видавання витребуваного.

Під житлом особи слід розуміти будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

Відповідно до ст. 234 обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; підстави для обшуку; житло чи інше володіння особи або

частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

Слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав вважати, що:

- 1) було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;
- 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у вказаному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 234).

Важливо зазначити, що ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії.

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним

заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб (ч. 4 ст. 236 КПК України).

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, вказаних у частині третій цієї статті.

Також при обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на

проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

Слідчий експеримент

Слідчий експеримент – слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Слідчий експеримент проводиться відповідно до правил ст. 240 КПК України

За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Також до участі в даній слідчій (розшуковій) дії можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами цього Кодексу. Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

Проведення експертизи

Одним з найважливіших засобів одержання доказів є проведення експертизи.

Експертиза - це спрямоване на вирішення певних питань дослідження, що провадиться із застосуванням спеціальних знань з боку компетентних осіб, яких називають експертами.

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Експерт - це не зацікавлена у справі особа, яка володіє спеціальними знаннями та вміннями в окремій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла і яка залучається у встановленому законом порядку до участі в провадженні експертизи.

Висновок експерта - це результат діяльності експерта щодо проведення експертизи, що являє собою складений відповідно до вимог закону документ, у якому викладаються фактичні дані, отримані в процесі дослідження, і висновки експерта з досліджуваних питань.

Різниця між експертизою та участю спеціаліста у провадженні слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що спеціаліст надає слідчому науково-технічну допомогу у знайденні, вилученні, закріпленні та попередньому первинному дослідженні матеріальних слідів злочину й інших джерел доказової інформації, тобто в отриманні доказів, а експерт самостійно провадить дослідження направлених йому на експертизу об'єктів та формулює висновки, що являють собою якісно інше, не емпіричне, а висновкове знання та належать до самостійного виду доказів. Експерт не може шукати та отримувати об'єкти, необхідні для експертизи, однак є повністю самостійним і незалежним у проведенні експертного дослідження. Він несе відповідальність за заздалегідь неточний висновок.

Значення експертизи у процесі доказування по кримінальній справі важко переоцінити. Найчастіше за допомогою її вдається розкрити злочин, викрити злочинця, встановити об'єктивну істину.

Предметом судової експертизи можуть бути питання, що стосуються будь-якої галузі науки, окрім права, оскільки вирішення правових питань є винятковою компетенцією органів досудового слідства, прокуратури і суду. Саме з цієї причини на вирішення експертом неприпустимо ставити питання правового характеру.

Експертна діяльність здійснюється на принципах точного виконання законодавства, на основі якого ця діяльність здійснюється, об'єктивності і повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості висновків, процесуальної незалежності експерта. Незалежність судового експерта і слушність його висновків забезпечуються особливим процесуальним порядком призначення експерта, встановленням відповідальності за втручання в проведення судової експертизи або спробу впливати на висновки експерта; правом учасників цивільного, кримінального або адміністративного процесу в передбачених законом випадках бути присутніми при проведенні судової експертизи; обов'язком органу дізнання, досудового слідства або суду створювати необхідні умови для діяльності судового експерта; існуванням позавідомчих установ судової експертизи, відокремлених від органів давання і досудового слідства або суду.

Правовий статус експерта, певні вимоги до нього встановлені чинним законодавством України. Так, згідно зі ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Експертизи та інші дослідження в експертних установах проводяться співробітниками, які мають вищу освіту, пройшли відповідну підготовку та атестовані як експерти певної спеціальності.

Експертизи та інші дослідження в експертних установах можуть проводитись також позаштатними працівниками цих установ, комплектування

складу яких та встановлення порядку їхньої діяльності покладається на керівника експертної установи.

Статтею 11 Закону України «Про судову експертизу» визначені особи, які не можуть бути судовими експертами. Так, до виконання обов'язків судового експерта не можуть залучатися особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними, а також ті, які мають судимість. Не може бути експертом особа, яка зацікавлена в справі і підлягає відводу.

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

КПК України у ч. 2 ст. 242 визначає, підстави проведення експертизи. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

КПК України у ст. 243 визначає процесуальний порядок залучення експерта до участі в кримінальній справі.

Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч.ч. 1, 2 ст. 243 КПК України).

У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони

захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді. До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання та копії документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою (ч. 3 ст. 244 КПК України).

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте:

а) сторона обвинувачення не залучила його або

б) на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або

в) існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають

значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, що звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи.

Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений.

У випадку необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом (ч. 1 ст. 245 КПК України).

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 160-166 КПК України).

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони, що розглядається в порядку, передбаченому ст. 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

За послідовністю проведення дослідження експертизи можуть бути поділені на *первинні* і *повторні*, за обсягом дослідження - на *основні* і *додаткові*, за складом виконуваних завдань - на *однорідні* і *комплексні*. За кількістю осіб, що беруть участь у провадженні досліджень, експертизи поділяються на *одноособові* і *комісійні*.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Під слідчими (розшуковими) діями в кримінальному процесі слід розуміти врегульовані нормами кримінально-процесуального права процесуальні дії, спрямовані на збирання і (або) перевірку доказів, здійснювані в певних стадіях кримінального процесу уповноваженою на те особою, яка несе персональну відповідальність за їх проведення.

Слідчі (розшукові) дії займають провідне місце в системі засобів пізнання обставин злочину у стадії досудового розслідування в кримінальному процесі України.

Системними ознаками слідчих (розшукових) дій є: 1) спрямованість цих дій на одержання фактичних даних про юридично значимі обставини кримінальної справи; 2) провадження слідчих (розшукових) дій особисто слідчим, який несе персональну юридичну відповідальність за їх обґрунтованість і законність. Відсутність однієї із цих ознак, робить неможливим включення процесуальної дії до системи слідчих (розшукових) дій. З цього слідує, що систему слідчих (розшукових) дій в кримінально-процесуальному праві складають: допит (ст.ст. 225, 352, 353, 351, 226, 354); пред'явлення особи для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230); огляд (ст.ст. 237, 238, 239); ексгумація трупа (ст. 239); обшук (ст. 234); слідчий експеримент (ст. 240); освідчування особи (ст. 241); проведення експертизи (ст. 242).

Слідчі (розшукові) дії слід відрізняти від *негласних слідчих (розшукових) дій*, які хоча і є їх різновидом, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню.